

## **Teaduslikult tõestamata**

Teadustöödel on parimal juhul üks tubli omadus: kukesamm. Üks tilluke samm edasi mõnest juba tõestatud mõttest. Väike teemaarendus koos terase ääremärkusega. Parimal juhul. Halvimal juhul on mistahes teadustöö muude argipäeva askelduste arvelt tähtaja saabumisel kiiruga kokkuklopsitud mõtete kogum. Selline, mis paneb lihtsurelikud igavusest haigutama ning tõsisemad teadlased murelikult ohkama. Aga kaitstud see ju hädapärast saab ja järjekordne tsitaadikõide rändab riulitele tolmu koguma. Kuni järgmine kandidaat oma töö tarvis sealt tsitaati vajab. Ja olgu armulised kõik need, kes on oma töödesse panustanud unetuid öid ning neljakümnepäevast paastu kõrbes. Eelnev oligi rohkem provokatsioonina mõeldud. Põnevuse loomise korras. Et ka teaduslikult tõestamata avantüürid vahel pildile pääseks ja annaks kui mitte muud, siis ehk teadusele mõne värske hüpoteesi. Sedakorda siis seoses vangistusega.

Läbi sajandite on olnud üksjagu aega selle veidra fenomeni ümber mõtteid vahetada. Sageli neid korrates, kuid ajuti siiski ka midagi uut öeldes. Sest kurjategijaid ei hoita enam maasse kaevatud augus, vaid euronormidele vastavates vanglates, kus moesõnaks on inimõigused. Huvitav nähtus seegi. Kuidagi nii elementaarne, nii loomulik. Ometi neid aina rikutakse. Rikutakse just nende poolt, kes on jõupositsioonil. Õigustades end sellega, et mõrtsukas ei küsinud nendest oma ohvrit surmates. Ilma teaduslikult tõestamatagi näib väga, et keegi, kes peaks olema tark ning väärikas ning sellega ülendama nõrgemat tõusmisele, laskub hoopis lolluse tasemele, minetades korraga kõik inimliku. Mis see tema olemus siis on? Fassaad? Variserlus?

Niisamuti ei ole teaduslikku tõestust vaja selleks, et kuulata, mida inimesed ümberringi räägivad. Olgu või samadest inimõigustest. Piisab sellest, kui vang saab Inimõiguste Kohtus võidu. Rahvas läheb kui arust ära. Kes pilkab juhmivõitu ametnikke, kes ei suuda kuidagi leppida, et kurjategijatel ka mingid õigused on, kes nõuab surmanuhtluse taastamist. Kõik teavad kõike, aga keegi ei tea vastuseid. Jah, neid ongi raske anda, kui puuduvad õiged küsimused. Võrdväärselt keeruline on esitada mõlemaid, kui asju ei nimetata õigete nimedega. Kellegi jaoks on see liialt ohtlik, kellegi teise jaoks liialt ketserlik. Nõnda tuleb ehk üksnes saunaõhtul ja õlletooibi taga nõökamisi jutuks, mis kellelgi tegelikult hingel. Et kui kuulaja pahaks paneb, saab asja naljaks pöörata ja kesvamärjukesse süüks ajada.

Nõnda teab mõni sealsamas tooibi taga öelda, et üle oleme pingutanud, velled, üle ... Paneme varga vangi, vaatame talle targa näoga otsa ja ütleme, mida ja kuidas ta peab tegema. Et mis selles valet on, küsib ehk keegi vahele. Kuule, sa täisjõus mees! Kui ma praegu ütlen sulle, et tegid küll nii, aga nüüd hakkad tegema hoopis teisiti, kas hakkad? Käi kuu peale ... Just, kuu peale! Sina ei taha käsu peale teisiti teha, tema ka ei taha. Ja ei hakka jälle leierdama, et sina pole vangis ka ja sina ei rikkunud seadust ja sina oled selleks õppinud, et talle öelda. Nimelt!

Sina oled õppinud. Tema ei suuda sama asja isegi ette kujutada. Sest ta isa on varas, vend on varas, sõber on varas, tüdruk tõenäoliselt ka. Ta pole elanud ühtegi teist elu peale selle, mis tal on. Arvatavasti pole ta isegi ühtegi raamatut otsast lõpuni läbi lugenud. Enamasti on talle juba maast madalast öeldud, mida ta tegema peab. Sest enamaks ei ole ta lihtsalt kõlblik. Nüüd ütleme meie omasoodu, mida ta tegema peab. Veel kitsamalt, veel selgemalt. Ja kui ta seda ei tee, ootab karistus. Sest meie käes on võim. Vanglast välja läheb seesama varas. Juurde on ta saanud omal käel õpitud teadmise: kel võim, sel õigus. See, mida sina talle autoriteetse näoga pähe püüdsid toppida, on ammugi unustusehõlma vajunud.

Mida teha, mida teha ... Panna valik ja vastutus nende õlule. Päris algusest. Sellest hetkest, kui süüdimõistetu on kätte saanud oma otsuse, sellest hetkest läheb ta kolmeks kuuks üksikkambrisse. Ja ei mingit telekat! Tund värskes õhus, raamatukogu, paber ja kõis. On tema valik, kuidas ta neid võimalusi kasutab. Kas kirjutab paberile hüvastijätukirja ja poob end üles või on tal kolme kuu pärast samal paberil selge plaan, mida saab vangla tema heaks teha, et edaspidi oleks võimalik omi asju normaalse inimese kombel ajada. Moralistid soolaku oma tarkus sisse. Inimesel peab olema õigus vähemalt ennast ära tappa. Kui see on tema valik, tema lunastus. Kahju küll, aga seda vist ei ole võimalik teaduslikult tõestada, paljud seda reaalselt teeks. Arvatavasti vähesed. Ja nendest – olgem ausad – ei oleks siis kahju ka. Sest tegu oleks väga sassis, väga jõuetute või väga musta südametunnistusega inimestega. Tubli hulk tuleks aga sellelt režiimilt üldrežiimile üsna selge sooviga, mida neil vaja oleks. Keegi ei tunne ju nende elu paremini kui nad ise. Meie vaevaks jääks siis üksnes aru saada, kas nad ka tött räägivad. Ning edasi juba pakkuda seda, mida nad vajavad.

Muidugi, jääb küllalt ka neid kes tahavad lihtsalt, et neid rahule jäetaks. Ei saa seda rahu küll päriselt lubada, aga oma suurt tarkust siis ka väga pakkuma ei läheks. Selle asemel pakuks hoopis sagedasemat järelevalvet. Õigupoolest pidevat kohalolu nende keskel. Sellist normaalset kohalolu. Tervest mõistusest lähtuvat kohalolu. Midagi, mis väljendaks ja jäljendaks igapäevaelu väärtusi. Võib-olla sellist hästi rahulikku ja väarikat suhtlemist, võib-olla vaikseid jutuajamisi, võib-olla kellegi jaoks seltskonnamänge. Kindlasti mitte käsi nuial ringituiamist. Muidugi, selline eluosakond vajaks tavaliste ametnike asemel napilt misjonääre. Soovitavalt ka trobikonda missioonitundega vabatahtlikku. Et kohalolu saaks olla piisav. Tegelikult ei ütleks ära ka ühest tublist teadlasest, kes selle kõik üles tähendaks, mis seal osakonnas siis juhtuma hakkab. Et kümnekonna aasta pärast oleks võimalik igale skeptikule tõestada: see töötas. Ilma igasuguste tsitaatideta.

Üks mure veel. Miski, mis käib tervele mõistusele nõnda palju vastu, et ükski teadus aidata ei suuda: varas. Ikka seesama varas, kelle me ennist vangi panime. Enne vangi panemist oli teine päris inimese moodi olevus. Kui tänava peal vastu tuli, ei saanud enamasti arugi, et midagi teisiti on. Väheke vilavad silmad ehk välja arvata. Vanglas sai temast aga korraga kriminaal. Selline ohtlik rets. Väärt, et teda tsutike paranoilisel moel jälgida. Noh, et öösel ikka magaks oma koikus. Soovitavalt käed ka kenasti teki peal. Mine tea muidu – teeb ehk mõne nõiatembu ja imbub auruna trellide vahelt välja. Hallo! Ta on varas. Vanglas rohkem nagu selleks, et vahepeal ei saaks varastada. Ja selleks, et hiljem ei peaks varastama. Leiaks parem talle mingit kasulikku rakendust. Paneks sokke kuduma, neil teadupärast osavad näpud. Aga

jah, ei saa neile ju vardaid kätte anda. Viimaks torkavad kedagi ... Või kas meil on ikka õigust kõike ära keelata üksnes sellepärast, et äkki juhtub midagi? Tõenäoliselt juhtubki. Kord paari aasta jooksul. No ja siis?! Ega sellepärast ei saa siin ja praegu elu elamata jätta. Ei saa sadat seisma panna, sest ühe pärast on vaja karta. Üle oleme pingutanud, üle.

Nii on vast asjade õigete nimedega. Oli kõik eelnev tsitaat või plagiaat, pole aimugi. Kui arvestada, et kõik meie tõekspidamised kujunevad kuskilt kuuldu või loetu varal, on terve elu üks suur plagiaat. Et mitte öelda: narrus. Üha rohkem urgitsemist pisiasjade kallal, mille käigus suur plaan sootuks kaduma on läinud. Ja samas ka vastupidi. Kõige selle juures tahaks kokkuvõttes lihtsalt öelda, et elamiseks ei ole teaduslikku tõestust vaja. Ainult natuke inimlikkust. Vangla, kusjuures, on elu osa. Õnneks väike, võimalik, et ka tähtsusetu. Seda enam tasuks sellesse kübemesse huviga suhtuda. Näiteks küsides, mis juhtuks siis, kui riietada vangid kartulikottide asemel ülikondadesse ...